

Fundusze Europejskie
dla Opolskiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Analiza grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji w województwie opolskim

Andrzej Buła

Zuzanna Donath-Kasiura

Zbigniew Kubalańca

Szymon Ogłaza

Antoni Konopka

OPOLE, MAJ 2023 R.

Opracowanie:

Joanna Piłat
Referat Zarządzania i Programowania
Departament Programowania Funduszy Europejskich UMWO
przy współpracy Departamentu Edukacji i Rynku Pracy
i Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu

SPIS TREŚCI

I.	WYKAZ SKRÓTÓW	5
II.	WYKAZ POJĘĆ	6
III.	WSTĘP	7
IV.	ANALIZA SYTUACJI W ZAKRESIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE WYBRANYCH GRUP SPOŁECZNYCH W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM	10
1.	OSOBY UBOGIE PRACUJĄCE	10
2.	KOBIETY	11
3.	OSOBY O NISKICH KWALIFIKACJACH	13
4.	OSOBY MŁODE W WIEKU 15-29 LAT	14
5.	OSOBY W WIEKU 50 LAT I WIĘCEJ	16
6.	OSOBY Z TERENÓW WIEJSKICH	18
7.	OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	19
8.	OSOBY ZAMIESZKUJĄCE NA OBSZARACH STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI KRAJOWE)	20
V.	ANALIZA DOSTĘPU DO EDUKACJI WYBRANYCH GRUP DZIECI I MŁODZIEŻY W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM	22
1.	DZIECI I MŁODZIEŻ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI	22
2.	DZIECI I MŁODZIEŻ Z TERENÓW WIEJSKICH	25
3.	DZIECI I MŁODZIEŻ Z PIECZY ZASTĘPCZEJ	26
4.	DZIECI I MŁODZIEŻ Z RODZIN Z USTALONYM PRAWEM DO ZASIŁKU RODZINNEGO LUB PRAWEM DO DODATKÓW DO ZASIŁKU RODZINNEGO, NA PODSTAWIE ART. 5 USTAWY Z DNIA 28 LISTOPADA 2003 R. O ŚWIADCZENIACH RODZINNYCH	27
5.	DZIECI I MŁODZIEŻ ZAMIESZKUJĄCE NA OBSZARACH STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI KRAJOWE)	28
VI.	PODSUMOWANIE	30

I. WYKAZ SKRÓTÓW

BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS+ – Europejski Fundusz Społeczny Plus

FEO 2021-2027 – Program regionalny *Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027*

GUS – Główny Urząd Statystyczny

IOB – Instytucje Otoczenia Biznesu

IT – Technologie Informatyczne

KE – Komisja Europejska

OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

ORE – Ośrodek Rozwoju Edukacji

OSI krajowe – obszary strategicznej interwencji z terenów woj. opolskiego wskazane w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

PIAAC – Międzynarodowe Badanie Osób Dorosłych

SIO – System Informacji Oświatowej

SP – szkoły podstawowe

SPE – specjalne potrzeby edukacyjne

UE – Unia Europejska

UP – Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021–2027 w Polsce

ZSK – Zintegrowany System Kwalifikacji

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

II. WYKAZ POJĘĆ

cel szczegółowy (cs) – cel, o którym mowa w art. 4 rozporządzenia EFS+¹;

W przedmiotowej *Analizie* mowa jest o następujących celach szczegółowych:

cs (f): *Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,*

cs (g): *Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej,*

grupa w niekorzystnej sytuacji - zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia EFS+² to grupa osób w trudnej sytuacji w tym osoby doświadczające: ubóstwa, wykluczenia społecznego lub dyskryminacji w wielu wymiarach lub zagrożone takimi zjawiskami.

osoba uboga pracująca – osoba pracująca:

- zamieszkująca w gospodarstwie domowym³, w którym dochody (z wyłączeniem transferów społecznych⁴), przypadające na jedną osobę nie przekraczają kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o próg interwencji socjalnej w miesiącu poprzedzającym przystąpienie do projektu albo

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013.

² Tamże.

³ Gospodarstwo domowe - zespół osób zamieszkujących razem i wspólnie utrzymujących się. Osoby

samotne utrzymujące się samodzielnie tworzą jednoosobowe gospodarstwa domowe.

⁴ Transfery społeczne - bieżące przelewy otrzymywane przez gospodarstwa domowe podczas okresu odniesienia dochodu, przeznaczone do zmniejszenia ciężarów finansowych związanych z wieloma nieprzewidywalnymi sytuacjami lub potrzebami, dokonywane w ramach wspólnie organizowanych systemów lub poza tymi systemami przez organy rządowe lub instytucje typu non-profit świadczące usługi na rzecz gospodarstw domowych (NPISH). W ramach świadczeń społecznych można wyodrębnić następujące grupy: świadczenia dotyczące rodziny, dodatki mieszkaniowe, świadczenia dla bezrobotnych, świadczenia związane z wiekiem, renty rodzinne, świadczenia chorobowe, świadczenia dla osób z niepełnosprawnościami, stypendia, świadczenia dotyczące wykluczenia społecznego.

- której dochody podlegające opodatkowaniu w ujęciu miesięcznym nie przekraczają minimalnego wynagrodzenia za pracę w miesiącu poprzedzającym przystąpienie do projektu.

osoby o niskich kwalifikacjach - osoby, których najwyższy osiągnięty poziom wykształcenia to wykształcenie ponadgimnazjalne lub ponadpodstawowe (poziom ISCED 0-3) zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Kształcenia UNESCO (poziom ISCED 0 – 2 oznacza osoby uczestniczące we wczesnej edukacji (ISCED 0), osoby, które uczestniczą lub zakończyły edukację najwyżej na poziomie podstawowym (ISCED 1-2) i osoby, które zakończyły edukację najwyżej na poziomie gimnazjalnym (ISCED 2), a także osoby, które nie osiągnęły żadnego poziomu wykształcenia (ISCED 0)).

osoby z niepełnosprawnościami:

- a) osoby niepełnosprawne w świetle przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- b) osoby z zaburzeniami psychicznymi, o których mowa w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego tj. osoby z odpowiednim orzeczeniem lub innym dokumentem poświadczającym stan zdrowia,
- c) uczeń lub dziecko w wieku przedszkolnym posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na dany rodzaj niepełnosprawności lub posiadający orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno - wychowawczych wydawane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu głębokim. Orzeczenia uczniów, dzieci lub młodzieży są wydawane przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej.

osoby pochodzące z obszarów wiejskich - osoby przebywające na obszarach słabo zaludnionych zgodnie ze stopniem urbanizacji (DEGURBA kategoria 3). Obszary słabo zaludnione to obszary, na których więcej niż 50% populacji zamieszkuje tereny wiejskie. W województwie opolskim obowiązuje następujący podział:

- obszary gęsto zaludnione – miasta: Miasto Opole,
- obszary pośrednie – małe miasta i przedmieścia: gminy: Brzeg, Głubczyce, Kietrz, Namysłów, Głuchołazy, Nysa, Paczków, Prudnik, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Gogolin, Krapkowice, Zdieszowice, Olesno, Praszka, Komprachcice, Ozimek, Strzelce Opolskie, Zawadzkie,
- obszary słabo zaludnione – wiejskie: pozostałe gminy województwa opolskiego.

III. WSTĘP

Analiza opiera się na wiarygodnych danych statystycznych opracowanych m.in. przez:

- Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Opolu
- Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu (Wydział Obserwatorium Rynku Pracy).

FEO 2021-2027 jest programem, który, jeśli chodzi przede wszystkim o część współfinansowaną z EFS+, jest ukierunkowany na wsparcie grup znajdujących się w gorszej sytuacji, czy to w dostępie do rynku pracy, edukacji, czy też usług społecznych i zdrowotnych.

Posiada też osobny priorytet dotyczący włączenia społecznego dedykowany m.in. wsparciu obywateli państw trzecich w cs (i) oraz Romów w cs (j).

Wsparcie dedykowane konkretnym grupom docelowym w ramach FEO 2021-2027, dotyczy głównie EFS+, który jest jednym z podstawowych instrumentów Unii Europejskiej służącym eliminacji wszelkich form dyskryminacji, wykluczenia i ubóstwa.

W ramach włączenia społecznego osoby w niekorzystnej sytuacji są rozumiane jako osoby zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Katalog tych osób wskazany jest w Regionalnym Planie Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji (RPDI). Takie podejście zostało przyjęte w cs (h), w ramach którego wspierane są m.in. osoby z niepełnosprawnościami oraz w cs (l) dotyczącym wsparcia rodzin dysfunkcyjnych, dzieci i młodzieży znajdujących się w gorszym położeniu życiowym oraz osób w kryzysie bezdomności.

Z kolei w obszarze rynku pracy wsparcie zostało ukierunkowane na aktywizację zawodową osób bezrobotnych i poszukujących pracy, w tym zwłaszcza:

- kobiet,
 - osób młodych do 30 roku życia,
 - osób z niepełnosprawnościami,
 - osób po 50 roku życia,
 - osób długotrwale bezrobotnych,
 - osób o niskich kwalifikacjach,
- oraz niektórych kategorii osób pracujących, w tym ubogich pracujących.

W przypadku finansowania działań z zakresu ochrony zdrowia wsparcie musi być w pierwszej kolejności ukierunkowane na obszary defaworyzowane w dostępie do usług z tego obszaru (tzw. „białe plamy”) oraz grupy, które znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji zdefiniowane jako:

- osoby o niższych dochodach,
- osoby o ograniczonej mobilności (zwłaszcza starsze i z niepełnosprawnościami),
- dzieci z rodzin wielodzietnych, dysfunkcyjnych, utrzymujących się z niezarobkowych źródeł,
- dzieci z niepełnosprawnościami, pochodzące ze środowisk migracyjnych, ze społeczności romskiej, pozbawione opieki rodzicielskiej.

Celem niniejszej Analizy jest natomiast odpowiednie ukierunkowanie interwencji podejmowanej w obszarze edukacji w ramach FEO 2021-2027.

Ze względu na charakter wsparcia Analiza została podzielona na dwie części, przy czym w pierwszej scharakteryzowane zostały osoby dorosłe, które będą mogły skorzystać z edukacji ustawicznej, a w drugiej dzieci i młodzież objęte systemem oświaty w ramach edukacji przedszkolnej, ogólnej, zawodowej. W dokumencie nie przeanalizowano sytuacji osób ze społeczności romskiej oraz obywateli państw trzecich, gdyż grupom tym dedykowano wsparcie, w tym edukacyjne, w osobnych celach szczegółowych.

Zgodnie z FEO 2021-2027 w odniesieniu do dzieci i młodzieży zauważa się, że:

Pomimo, że w regionie kładzie się duży nacisk na kształcenie ogólne i zawodowe, to w dalszym ciągu widoczne jest niedopasowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy. Słabością szkolnictwa w regionie jest kształcenie praktyczne i niewystarczające przygotowanie do zawodu. Niezbędne jest zatem podjęcie stałej współpracy szkół, w tym zawodowych, ogólnokształcących, wyższych uczelni, pracodawców, ośrodków badawczo-rozwojowych i IOB, co pozwoli bieżąco monitorować potrzeby branżowe i odpowiednio kierunkować kształcenie. Istotne znaczenie ma możliwość korzystania z rozwiązań, jakie oferuje ZSK i stwarzanie warunków do walidacji i certyfikacji nabywanych kwalifikacji.

Konieczne jest wsparcie działań skierowanych do nauczycieli oraz uczniów uwzględniających rozwój kompetencji cyfrowych, takich jak: umiejętności wykorzystania w procesie edukacji nowoczesnych narzędzi IT, umiejętność tworzenia, wyszukiwania oraz selekcjonowania informacji, netykieta, świadomość zagrożeń w Internecie, cyberbezpieczeństwo.

Natomiast w kwestii kształcenia osób dorosłych w FEO 2021-2027 zauważono, iż:

Wyniki międzynarodowego badania PIAAC wyraźnie wskazują na niski poziom kompetencji kluczowych Polaków, który dodatkowo jest niższy niż przeciętny poziom umiejętności krajów OECD. Zgodnie ze statystyką publiczną odsetek osób posiadających podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe w regionie był jednym z najniższych w kraju i w 2018 r. kształtował się na poziomie 41%, podczas gdy np. w woj. mazowieckim odsetek ten wynosił 54%. Szczególną uwagę na ten problem zwracają pracodawcy, co również znajduje potwierdzenie w analizach regionalnych. Wyniki projektu Badania potrzeb pracodawców w kontekście oferty systemu edukacji na poziomie średnim i wyższym wskazują, że osoby gotowe podjąć pracę posiadają inne kwalifikacje, niż oczekiwane przez pracodawców. Natomiast nawet, gdy osoby te posiadają odpowiednie kwalifikacje, to często ich poziom jest niewystarczający. Jednocześnie widoczny jest problem braku motywacji wewnętrznej mieszkańców oraz chęci podejmowania działań na rzecz własnego rozwoju.

Z powyższych zapisów jasno wynika, że poprawa warunków życia, lepsza praca i wyższy status socjo-ekonomiczny nierozzerwalnie łączą z się z lepszym wykształceniem i uzyskaniem kwalifikacji oczekiwanych z punktu widzenia rynku pracy. Dlatego w Analizie szczególna uwaga zostanie poświęcona grupom, których poziom edukacji i zakres posiadanych kwalifikacji odbiega od średnich wartości dla regionu lub kraju.

Zgodnie z zapisami rozporządzenia EFS+ realizowana interwencja powinna być wykorzystywana do wspierania *równego dostępu dla wszystkich, zwłaszcza grup w niekorzystnej sytuacji, do wysokiej jakości sprzyjającego włączeniu społecznemu kształcenia i szkolenia, w których nie ma segregacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem, przy zwracaniu szczególnej uwagi na dzieci pochodzące ze środowisk w niekorzystnej sytuacji pod względem społeczno-ekonomicznym, poprzez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie,*

*zwłaszcza przygotowanie zawodowe, po wykształcenie wyższe, a także poprzez kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym przy wykorzystaniu zajęć sportowych i kulturalnych*⁵.

IV. ANALIZA SYTUACJI W ZAKRESIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE WYBRANYCH GRUP SPOŁECZNYCH W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM

1. OSOBY UBOGIE PRACUJĄCE

- 1.1 Praca jest podstawowym źródłem dochodów gospodarstw domowych. Jednak zagrożenie ubóstwem może dotyczyć również osób pracujących. Zgodnie z raportem KE z 2010 roku, 115 milionów Europejczyków (23% populacji UE) było zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Kilkanaście milionów z nich to osoby borykające się z biedą, mimo zatrudnienia. W rankingu państw o wysokim wskaźniku ubogich pracujących wyjątkowo wysoko znajduje się Polska. Problem pracujących ubogich dotyczy 11 proc. Polaków. Szczególnie zagrożeni tym zjawiskiem są młodzi pracownicy (poniżej 24. roku życia), kobiety oraz imigranci.
- 1.2. Wg danych ZUS, wg stanu na 31.12.2022 r. liczba osób w woj. opolskim, których zarobki w ujęciu miesięcznym nie przekroczyły minimalnego wynagrodzenia za pracę wynosiła 119 100, co stanowi ok. 32% wszystkich ubezpieczonych w ZUS.
- 1.3. Badanie CBOS z 2011 r. pokazuje, że zbiorowość pracujących zagrożonych biedą jest zróżnicowana pod względem poziomu wykształcenia. Zdecydowana większość biednych pracujących (aż 63,1%) legitymuje się co najwyżej wykształceniem zasadniczym zawodowym, podczas gdy 28,2% ma wykształcenie średnie.
- 1.4. Szanse na uniknięcie ubóstwa mają przede wszystkim osoby wykonujące pracę umysłową, wymagającą wysokich kwalifikacji. Grupa ta stanowi 40% pracujących, a zagrożenie ubóstwem w niej wynosi jedynie 1,5%. Wraz z rozwojem gospodarki opartej na wiedzy oraz dalszym rozwojem technologii informacyjnych będzie rósł popyt na specjalistów, co może doprowadzić do pogłębienia zjawiska ubóstwa wśród osób niewykwalifikowanych. Niska płaca spycha do ubóstwa głównie pracujących w średnim wieku, z wykształceniem gimnazjalnym i niższym, bądź zasadniczym zawodowym.
- 1.5. Z ubóstwem osób pracujących łączy się forma świadczenia pracy. W tej grupie około 85% stanowią pracownicy na czas nieokreślony, 10% pracujący na własny rachunek oraz 5% pracujący na czas określony. Praca na własny rachunek, podobnie jak praca na czas nieokreślony zmniejsza ryzyko ubóstwa. W przypadku samozatrudnienia zagrożenie ubóstwem jest zbliżone do pracy na czas nieokreślony i wynosi 6,5%.
- 1.6. Szczególnie zagrożeni ubóstwem są pracujący na czas określony (38%). Są oni częściej zatrudnieni w gorzej opłacanych zawodach i w firmach operujących w mniej produktywnych sektorach gospodarki. Jedynie 30% pracowników na czas określony pracuje w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji, podczas gdy wśród pracowników na czas nieokreślony ten odsetek wynosi prawie 60%.

⁵ Tamże.

- 1.7. Na ubóstwo wśród pracujących wpływa również obecność niepracujących i nieposiadających dochodów członków gospodarstwa domowego. W gospodarstwach ubogich pracujących odsetek dzieci, biernych oraz bezrobotnych przeważa nad udziałem pracujących, podczas gdy w gospodarstwach pracujących nieubogich to pracownicy najemni stanowią większość.
- 1.8. Ze względu na nasilające się niekorzystne czynniki ekonomiczne prognozy dotyczące wzrostu ubóstwa, w tym wśród osób pracujących, są negatywne. Zasięg ubóstwa może wzrosnąć o co najmniej 2 p.proc. ze względu na zwiększenie się kosztów utrzymania oraz przewidywany wzrost bezrobocia⁶.
- 1.9. Podsumowując osoby ubogie pracujące to często osoby o niskich kwalifikacjach, zatrudnione w oparciu o niestabilne warunki pracy (np. umowę na czas określony). To często również kobiety, zwłaszcza samotnie wychowujące dzieci. Sytuacja finansowa osób ubogich pracujących może pogarszać się w związku z rosnącymi kosztami życia. Ze względu na ograniczenia finansowe z jakimi mierzą się osoby z tej grupy, uniemożliwiającej udział w szkoleniach, oraz często ich niskie kwalifikacje powodujące ograniczenia w zdobyciu lepiej płatnej pracy, grupa ta powinna być uprzywilejowana w dostępie do edukacji ustawicznej, w tym szkoleń zawodowych.

2. KOBIETY

- 2.1 Aktywność zawodowa Polek jest niska w porównaniu do aktywności zawodowej kobiet w innych krajach UE: niewiele ponad 63% kobiet w wieku produkcyjnym jest aktywnych zawodowo, w stosunku do średnio 68% w UE. Najmniej aktywne zawodowo są kobiety z grup: słabiej wykształconych, mieszkających w mniejszych miejscowościach i na wsi oraz będących matkami dwójki i więcej małych dzieci. Napotykają one bariery w postaci nieelastycznego czasu pracy, nieatrakcyjnych finansowo miejsc pracy, obciążenia obowiązkami domowymi i opiekuńczymi, a także braku instytucji świadczących usługi opiekuńcze dla małych dzieci⁷.
- 2.2 Warto zauważyć, że zróżnicowanie wskaźnika zatrudnienia ze względu na płeć wzrasta wraz z liczbą dzieci w rodzinie⁸. Patrząc przez pryzmat sytuacji w regionie wyższy współczynnik aktywności zawodowej występuje również w przypadku mężczyzn (wg danych za 2020 r. 66,2% wobec 44,8% kobiet), a różnica między wskaźnikami dla mężczyzn i kobiet wzrosła zarówno w skali kwartału, jak i w porównaniu z analogicznymi okresami 2019 r. oraz 2010 r. Gorszą sytuację kobiet na rynku pracy obrazują również wskaźniki dotyczące liczby osób biernych. W tej grupie zdecydowanie

⁶ Dr hab. Szarfenberg R. *Poverty watch 2022 Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2021-2022*, s. 5.

⁷ *Jak zwiększyć aktywność zawodową kobiet w Polsce?*, Instytut Badań Strukturalnych, 2018, s.1

⁸ Duda S. *Sytuacja kobiet na rynku pracy w Polsce*, s. 1.

przeważają kobiety (63,9% w 2020 r.), a ich udział zwiększył się w porównaniu z II kwartałem 2020 r. oraz w skali roku⁹.

- 2.3 Liczba osób bezrobotnych w woj. opolskim na koniec 2022 r. wyniosła 20 524. Dane wskazują, że bezrobocie dotyka częściej kobiet, bowiem ich liczba osiągnęła 11 590, co stanowiło aż 56,5% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych (na 100 bezrobotnych mężczyzn przypada ok. 130 bezrobotnych kobiet). Natomiast długotrwale bezrobotnych w regionie na koniec 2022 r. było 10 688, z czego 6 397, czyli 59,85%, stanowiły kobiety. Należy mieć na uwadze, że powyższe dane dotyczą bezrobocia rejestrowanego, które nie ujmuje osób biernych zawodowo¹⁰.
- 2.4 Na koniec 2022 r. 5 256 kobiet bezrobotnych zamieszkiwało obszary wiejskie, co stanowiło aż 25,6% ogółu wszystkich bezrobotnych w regionie (udział kobiet z obszarów wiejskich w ogóle ludności regionu, na koniec 2021 r. wynosił 23,8%)¹¹. W związku z tym w dalszym ciągu należy zwiększać udział kobiet w rynku pracy, w szczególności na obszarach wiejskich.
- 2.5 W związku ze zjawiskiem feminizacji ubóstwa należy zwrócić uwagę, że jedną z jego przyczyn jest dyskryminacja kobiet na rynku pracy. Kobiety mniej zarabiają, pracują w sfeminizowanych, nisko płatnych branżach i bardziej niż mężczyźni narażone są na utratę zatrudnienia.
- 2.6 Wg stanu na 31 grudnia 2021 r. bezrobotne kobiety powyżej 55 roku życia w regionie stanowiły 6% ogółu bezrobotnych¹². Bezrobocie w tym wieku staje się bezrobociem długotrwałym, bo kobietom po 50 r.ż. trudno zdobyć jest jakiegokolwiek zatrudnienie. Kobiety padają ofiarą ageizmu, czyli dyskryminacji ze względu na wiek, przy czym dyskryminacja dotyka nie tylko kobiet starszych. Młode kobiety, w tym młode matki, są również mniej chętnie zatrudniane, gdyż pracodawcy przyjmują z góry, że wkrótce będą miały dzieci i zaczną korzystać z urlopów i zwolnień lekarskich.
- 2.7 Zgodnie z raportem z badania pn. *Mama wraca do pracy - bariery behawioralne i kierunki wsparcia* niepodjęcie pracy ze względu na opiekę jest wskazywane przez 77 proc. niepracujących kobiet, których najmłodsze dziecko ma 1-3 lat. Natomiast wśród matek dzieci w wieku 7-9 lat odsetek ten spada do 56%. Wśród części matek pojawia się problem ze znalezieniem odpowiedniej pracy – tzn. takiej, która odpowiada ich kompetencjom oraz umożliwia godzenie obowiązków rodzinnych i zawodowych. Im starsze dziecko (a więc im dłuższa przerwa w pracy), tym relatywnie więcej kobiet sygnalizuje tę trudność – w przypadku wieku dziecka 1-3 lat jest to 13%, a 7-9 lat – już 19%.

⁹ *Aktywność Ekonomiczna Ludności w województwie opolskim w III kwartale 2020 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, 30.12.2020, s. 1 i 5.

¹⁰ Na podstawie danych własnych Opolskiego Obserwatorium Rynku Pracy.

¹¹ Na podstawie danych własnych Opolskiego Obserwatorium Rynku Pracy.

¹² *Bezrobocie rejestrowane w województwie opolskim w 2021 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, 24.03.2022 r., s. 5.

- 2.8 Do trudności związanych z podejmowaniem zatrudnienia po urodzeniu dziecka, oprócz obaw związanych bezpośrednio z obowiązkami kobiety jako matki należą: brak możliwości łączenia właściwej opieki nad dzieckiem z pracą zawodową, brak możliwości powrotu do poprzedniej pracy, funkcjonujący na rynku pracy stereotyp nieefektywnej matki, faktyczna lub zakładana utrata umiejętności oraz zdezaktualizowanie wiedzy w czasie trwania urlopu macierzyńskiego, rodzicielskiego lub wychowawczego. Do najczęściej występujących przykładów dyskryminacji młodych matek ze strony pracodawców należą: gorsze traktowanie wynikające z przekonania, że nie będą one w sposób równie kompetentny, jak inni pracownicy, wywiązywać się z obowiązków zawodowych oraz delegowanie im mniej ciekawych czy ambitnych zadań.
- 2.9 Jednym z narzędzi ułatwiających powrót na rynek pracy są szkolenia zawodowe skierowane do młodych matek. Szkolenia takie pozwalają na aktualizację posiadanej wiedzy, nabycie nowych, koniecznych do podjęcia pracy umiejętności lub przebranżowienie¹³.
- 2.10 Biorąc pod uwagę powyższe, celem zwiększenia możliwości trwałego zatrudnienia kobiet, niezależnie od ich wieku i aktualnej sytuacji rodzinnej, grupa ta powinna zostać objęta zintensyfikowanymi działaniami z zakresu podnoszenia kwalifikacji i kompetencji.

3. OSOBY O NISKICH KWALIFIKACJACH

- 3.1 Poziom wykształcenia mieszkańców województwa opolskiego jest porównywalny z sytuacją w kraju, przy czym występują odchylenia zarówno w jedną, jak i drugą stronę. Największe odchylenie występuje w odniesieniu do wykształcenia zasadniczego zawodowego. W wymiarze ogólnopolskim osoby z tego typu kwalifikacjami stanowiły w 2016 r. 1/4 społeczeństwa. Z kolei w województwie opolskim było ich aż 29%. Z kolei osób z najwyższym poziomem wykształcenia było stosunkowo mniej względem Polski (-3,3)¹⁴.
- 3.2 Większość bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy na koniec 2022 r. stanowiły osoby o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Do najliczniejszej grupy wśród bezrobotnych zaliczały się osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym oraz zasadniczym zawodowym/branżowym. Ich liczba na koniec 2022 r. kształtowała się na poziomie 11,7 tys., co stanowiło 57,2% wszystkich bezrobotnych (w 2020 r. – 57,2%, a w 2010 r. – 61,0%). Liczba bezrobotnych z analizowanym wykształceniem zmniejszyła się o 13,2% w stosunku do 2020 r., a o 58,3% w odniesieniu do 2010 r.¹⁵.

¹³ Baszczak Ł., Kiełczewska A., Wincewicz A., Zyzik R. *Mama wraca do pracy - bariery behawioralne i kierunki wsparcia*, Warszawa, grudzień 2022.

¹⁴ *Diagnoza sytuacji na rynku edukacyjnym w województwie opolskim*. Raport desk research opracowany w ramach projektu: „DUAL. Ponadnarodowa współpraca w kierunku wspierania kształcenia dualnego w placówkach szkolenia i kształcenia zawodowego, s. 18-19

¹⁵ Na podstawie danych własnych Opolskiego Obserwatorium Rynku Pracy.

- 3.3 Na koniec 2022 r. najmniej bezrobotnych posiadało wykształcenie średnie ogólnokształcące - ich liczba wyniosła 2,3 tys. i była mniejsza o 13,1% w stosunku do 2020 r., a o 51,9% w porównaniu z 2010 r. Bezrobotni z wykształceniem średnim ogólnokształcącym stanowili 11% ogólnej liczby bezrobotnych, tj. więcej o 0,1 p.p. niż przed rokiem i o 1,0 p.p. w stosunku do 2010 r. Wśród bezrobotnych kobiet osoby legitymujące się wykształceniem wyższym, średnim zawodowym (łącznie z policealnym) i ogólnokształcącym stanowiły 51,6% (przed rokiem – 51,7%). Analogiczny odsetek dla mężczyzn wyniósł 31,3% (w 2020 r. – 31,8%)¹⁶.
- 3.4 Biorąc pod uwagę badanie z 2016 r. przeprowadzone na poziomie kraju, najwyższe wskaźniki nieuczestniczenia w żadnej z form kształcenia wystąpiły wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (co trzecia osoba po zasadniczej szkole zawodowej nie była zainteresowana uczestnictwem w edukacji formalnej i pozaformalnej w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) oraz średnim zawodowym (prawie co czwarty respondent legitymujący się świadectwem technikum). Najczęściej dokończyły się osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym¹⁷.
- 3.5 Osoby o niskich kwalifikacjach, często nieaktualnych na rynku pracy są grupą, która jest najbardziej zagrożona wykluczeniem zawodowym, stąd konieczność objęcia jej wsparciem w ramach edukacji ustawicznej.

4. OSOBY MŁODE W WIEKU 15-29 LAT¹⁸

- 4.1 Sytuacja na rynku pracy w woj. opolskim ulega systematycznej poprawie. W okresie pomiędzy 2015 a 2021 rokiem odnotowano wzrost o 4% liczby osób pracujących. W przypadku osób w wieku 15-29 lat sytuacja jest jednak bardziej zróżnicowana. W latach 2016 i 2017 odnotowano istotny wzrost liczby pracujących w tej grupie wiekowej, po którym nastąpił spadek do wcześniejszej wartości i dalszy gwałtowny spadek w roku 2020 (efekt pandemii Covid-19). W końcu 2021 r. liczba pracujących wzrosła, ale nie przekroczyła najwyższych wartości. Przeciętne wartości wskaźnika zatrudnienia osób młodszych są niższe (52,6% w 2021 roku) niż ogółu ludności (56,6%). W okresie 2015-2021 ogólny wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 5,6 p.proc., a w przypadku osób w wieku 15-29 lat o 7,5 p.proc.
- 4.2 Dodatkowe informacje na temat form zatrudnienia realizowanych w ramach Labour Force Survey (przy wykorzystaniu programu Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności) wskazują, że pracownicy w wieku 15-29 lat znacząco częściej posiadają czasowe zatrudnienie (temporary contracts) niż ogół pracowników w wieku 15-64 lata. W 2021 roku w młodszej grupie wiekowej odsetek pracowników posiadających zatrudnienie czasowe w Polsce wyniósł 33,3%, podczas gdy dla ogółu osiągnął wartości

¹⁶ Tamże

¹⁷ *Kształcenie dorosłych 2016*. GUS, 2016, s. 50.

¹⁸ Na podstawie analizy dr M. Filipowicza pn. *Sytuacja osób w wieku 15-29 lat na rynku pracy w województwie opolskim*, Opolskie Obserwatorium Rynku Pracy, 2023.

14,8%. Z punktu widzenia rynku pracy stosowanie tego typu zatrudnienia znacząco uelastycznia możliwość reagowania na zmieniające się warunki makroekonomiczne, jednak dla pracowników jest barierą na drodze do stabilizacji zawodowej.

- 4.3 Biorąc pod uwagę grupę biernych zawodowo zauważa się, że bierność osób młodych w 2021 r. była większa niż przeciętnie dla ogółu ludności (44,5% w stosunku do 42,1%). Głównym powodem bierności mężczyzn w wieku 15-24 lata jest przede wszystkim nauka (95,5%), a w wieku 25-29 lat choroba i niepełnosprawność (59,7%). Jeżeli chodzi o kobiety, to w ich przypadku w wieku 15-24 najistotniejszym powodem bierności jest nauka (92,0%), jednak w wieku 25-34 są to przede wszystkim obowiązki rodzinne (67,8%).
- 4.4 Z uwagi na fakt, że badania w ramach BAEL mają charakter sondażowy, a liczebność próby nie zawsze pozwala na uogólnianie wyników na poszczególne kategorie wiekowe oraz biorąc pod uwagę, że badania te mają charakter reprezentatywny jedynie na poziomie województwa, analizę uzupełniono o rozkład bezrobocia rejestrowanego. W tym przypadku pod uwagę brane są wyłącznie osoby w wieku 18-30 lat zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy.
- 4.5 Procentowy udział bezrobotnych w wieku do 30 lat w okresie pomiędzy 2015 a 2021 rokiem wykazuje tendencję spadkową. W porównaniu do roku bazowego ich odsetek zmniejszył się o 6 p.proc. do poziomu 21,8%. Struktura demograficzna bezrobotnych wskazuje, że w przypadku osób w wieku 18-29 lat obserwuje się nadreprezentację kobiet. W końcu 2021 roku stanowiły one 69% populacji, podczas gdy w przypadku ogółu bezrobotnych odsetek kobiet sięga 57%.
- 4.6 Biorąc pod uwagę strukturę wykształcenia bezrobotnych, populacja bezrobotnych młodszych charakteryzuje się generalnie lepszym wykształceniem. Ich odsetek z wykształceniem średnim i wyższym jest wyższy niż ogółu, jednocześnie odsetek osób o wykształceniu najniższym lub bez wykształcenia jest znacząco niższy (24,6% w stosunku do 29,9%). Znacząca różnica widoczna jest w przypadku wykształcenia zasadniczego zawodowego, w tym przypadku przewaga ogółu wynosi 6,3 p.proc.
- 4.7 Pogłębiona analiza bezrobocia wskazuje, że osoby w wieku 18-29 lat znajdują się w trudniejszej sytuacji względem ogółu bezrobotnych. Częściej nie posiadają doświadczenia zawodowego (40,4% w stosunku do 15,7%), jak również częściej nie dysponują kwalifikacjami zawodowymi (43,8% w porównaniu do 34,2%), pomimo tego, że generalnie charakteryzuje je lepszy poziom wykształcenia. Znamienne również jest to, że jeżeli już zasilają grono osób bezrobotnych, ich czas trwania bezrobocia jest przeciętnie dłuższy niż ogółu zarejestrowanych osób. Odsetek bezrobotnych krótkoterminowych (do 3 miesięcy) w przypadku ogółu zarejestrowanych osób wynosi 26% w stosunku do 18% dla osób w wieku 18-29 lat. Z kolei odsetek bezrobotnych będących w rejestrach od co najmniej 2 lat w przypadku ogółu wynosi 28%, a dla młodszych bezrobotnych sięga 35%.

5. OSOBY W WIEKU 50 LAT I WIĘCEJ

- 5.1 Liczba osób starszych w regionie systematycznie wzrasta: w 2000 r. ludność w wieku 50 lat i więcej stanowiła 27,3% ogółu społeczeństwa (wobec 27,7% w kraju), na koniec 2012 r. już 36,6% (wobec 35,6% w kraju)¹⁹, podczas gdy w IV kwartale 2019 r. wzrosła do 48,2% ogólnej liczby ludności w wieku 15 lat i więcej (w kraju 45,6%) i wyniosła 353 tys. osób²⁰.
- 5.2 Rosnący udział w społeczeństwie osób starszych sprawia, że grupa ta staje się szczególnie ważna w kontekście uzupełniania niedoborów pracowników, a wyzwaniem staje się jej aktywizacja zawodowa, w tym zwłaszcza podnoszenie kwalifikacji cyfrowych. Zgodnie z raportem OECD blisko 20% stanowisk, które dziś zajmują osoby w wieku powyżej 55 lat będzie podlegało automatyzacji, podczas gdy poziom kompetencji cyfrowych polskich seniorów odbiega znacząco od poziomu ich rówieśników z Europy Zachodniej.
- 5.3 Zgodnie z raportem *Kształcenie ustawiczne w województwie opolskim*²¹ największa grupa uczestników działań edukacyjnych w badanym okresie (2010 r.) rekrutowała się spośród osób pomiędzy 26 a 40 rokiem życia, w dalszej kolejności były to osoby pomiędzy 41 a 55 rokiem życia, a tylko 1% osoby powyżej 55 roku życia.
- 5.4 W IV kwartale 2019 r. w województwie opolskim aktywni zawodowo w wieku 50 lat i więcej liczyli 117 tys. osób, co oznacza spadek o 4,9% w relacji do IV kwartału poprzedniego roku. W tym samym czasie, liczba osób biernych zawodowo wzrosła o 2,2% do poziomu 236 tys. W województwie opolskim odsetek aktywnych zawodowo (29,3%), w tym pracujących (29,4%) oraz biernych zawodowo (71,1%) w wieku 50 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności omawianych kategorii był wyższy niż w kraju (odpowiednio: po 2,4 p. proc. i o 1,7 p. proc.).
- 5.5 Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 50 lat i więcej w województwie opolskim w IV kwartale 2019 r. kształtował się na poziomie 33,1%, tj. wyższym o 0,1 p. proc. niż w kraju. Dla porównania, omawiany miernik dla ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej wynosił 54,6% i w relacji do kraju był mniejszy o 1,4 p. proc. Wobec analogicznego okresu roku poprzedniego, wartość współczynnika aktywności zawodowej w województwie opolskim bardziej zmniejszyła się wśród osób w wieku 50 lat i więcej niż wśród ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej (o 1,6 p. proc. wobec 1,3 p. proc.). W kraju tendencja była podobna, większy spadek współczynnika aktywności

¹⁹ *Seniorzy w województwie opolskim – szanse i wyzwania*, UMWO, Opole 2014, s. 10.

²⁰ *Aktywność ekonomiczna osób w wieku 50 lat i więcej w województwie opolskim w IV kwartale 2019 r.* (na podstawie reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności – BAEL), US w Opolu, 20.05.2020, s.1.

²¹ Dr Sołdra-Gwiżdż T. *Kształcenie ustawiczne w województwie opolskim*. Raport z badań. Opole, 2010, s. 21

zawodowej odnotowano wśród osób w wieku 50 lat i więcej niż wśród ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej (o 0,5 p. proc. wobec 0,1 p. proc.)²².

5.6 W IV kwartale 2019 r. w województwie opolskim ogólny wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 50 lat i więcej wynosił 32,0% i był niższy niż w kraju (o 0,3 p. proc.). Dla porównania omawiany miernik dla ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej kształtował się w województwie na poziomie 52,5%, tj. również niższym (o 1,9 p. proc.) niż w kraju. W województwie opolskim wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 50 lat i więcej zmniejszał się wraz z wiekiem i przyjmował wartości od 77,4% w grupie wieku 50-54 lata do 3,5% w grupie wieku 65 lat i więcej).

5.7 W IV kwartale 2019 r., w strukturze według wykształcenia największy odsetek wśród pracujących w wieku 50 lat i więcej stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (33,6%), a najmniejszy – legitymujące się wykształceniem średnim ogólnokształcącym (5,3%)²³.

5.8 Osoby w wieku 50 lat i więcej, w tym zwłaszcza w wieku 50-54 lata stanowią wartościową grupę pracowników. Obok długoletniego doświadczenia zawodowego i życiowego, pracownicy 50+, posiadają kompetencje i wiedzę, której brakuje młodszym kolegom; mogą więc pełnić funkcje trenerów, coachów, mentorów, są wsparciem zarówno dla młodych pracowników, jak i przełożonych. Dzięki temu posiadają autorytet i mogą być źródłem nowych idei i inspiracji dla całego zespołu. Starsi pracownicy mają też bardziej ustabilizowaną sytuację rodzinną i są dyspozycyjni (dotyczy to szczególnie kobiet, które już odchowwały dzieci). Pomimo tych zalet osoby 50+ nierzadko spotykają się z dyskryminacją na rynku pracy - pracodawcy często preferują młodszych kandydatów uważając, że młodszy pracownik będzie bardziej energiczny, szybciej przystosuje się do nowych warunków pracy, będzie pracował efektywniej za dużo niższe wynagrodzenie niż osoba z kilkudziesięcioletnim stażem pracy.

5.9 Osoby w wieku 55+ mają trudności ze znalezieniem pracy wysokiej jakości. Udział osób w wieku 55-64 lat pracujących, ale zagrożonych ubóstwem wzrósł w 2019 r. o 1.3 p.proc., z 10,4% w 2010 r. do 11,7 % w 2019 r. Ukierunkowanie wsparcia, mapowanie umiejętności i polityka kształcenia dorosłych mogą być szczególnie pomocne w promowaniu przechodzenia na emeryturę w późniejszym wieku, zmniejszając tym samym bierność zawodową tej grupy²⁴.

5.10 Przeciętny wiek wycofywania się z rynku pracy jest niższy od ustawowego wieku emerytalnego, w efekcie, ponad połowa osób w wieku przedemerytalnym pozostaje poza rynkiem pracy uzyskując dochody z systemu pomocy i zabezpieczenia

²² *Aktywność ekonomiczna osób w wieku 50 lat i więcej w województwie opolskim w IV kwartale 2019 r.* (na podstawie reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności – BAEL), US w Opolu, 20.05.2020, s.1.

²³ Tamże.

²⁴ *Bierność zawodowa w Polsce przed i po pandemii COVID-19.* Raport OECD, s. 27

społecznego. Na przedwczesne wycofywanie się z rynku pracy wpływ może mieć wiele czynników, m.in. problemy zdrowotne, niepełnosprawność, zbyt niskie lub nieaktualne kwalifikacje zawodowe (szczególnie opór wobec korzystania z nowoczesnych technologii), niechęć do podejmowania kształcenia ustawicznego, stereotypy wśród pracodawców, dotyczące efektywności pracy osób w średnim wieku, a także bariery psychiczne – osoby 50+ często same nie wierzą w swoje możliwości i rozwój zawodowy. To dlatego tak istotne jest popularyzowanie idei uczenia się przez całe życie wśród starszych osób. Nabycie nowych kompetencji i kwalifikacji może nie tylko wpłynąć na ich pewność siebie, ale również otworzyć nowe perspektywy na rynku pracy, czy też umożliwić pozostanie w zatrudnieniu, nawet jeśli zakład pracy wprowadzi nowe technologie informacyjno – komunikacyjne oraz nowoczesne rozwiązania cyfrowe.

6. OSOBY Z TERENÓW WIEJSKICH

- 6.1 Wg stanu na 31 grudnia 2022 r. w urzędach pracy na Opolszczyźnie było zarejestrowanych 9 214 osób zamieszkałych na terenach wiejskich (o 1 334 mniej niż na koniec 2020 r.). Stanowiły one 44,9% wszystkich bezrobotnych. Jest to wartość zbliżona do tej z końca grudnia 2020 roku (44,4%). Na koniec 2021 roku najwięcej bezrobotnych z terenów wiejskich (1 734 osób) oraz największy udział mieszkańców wsi (81,7%), odnotowano w powiecie opolskim ziemskim, natomiast najmniejszym udziałem mieszkańców wsi do ogółu charakteryzował się powiat kędzierzyński – kozielski (34,2%)²⁵.
- 6.2 Współczynnik aktywności zawodowej wśród osób zamieszkujących tereny wiejskie wynosił w 2022 r. 57,9% i był niższy niż w 2021 r., w których wynosił 59,6%²⁶.
- 6.3 Wg danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 r. czynnikiem różnicującym strukturę ludności według poziomu wykształcenia jest miejsce zamieszkania. Pomimo wzrostu poziomu wykształcenia ludności Polski w dalszym ciągu struktura poziomu wykształcenia ludności wiejskiej różni się od tej odnotowanej w miastach. Według wstępnych wyników spisu ludności i mieszkań w 2021 r. wśród ludności zamieszkałej w miastach 27,4% stanowią osoby, które ukończyły uczelnie wyższe, na wsi udział takich osób jest znacznie niższy i wynosi 16,6%. Wstępne wyniki spisu wykazały również, że w 2021 r. wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało blisko 25% mieszkańców wsi, a w miastach ten udział był znacznie niższy i wyniósł 16,1%. Nadal najwięcej osób z wykształceniem podstawowym mieszka na wsi i udział tej grupy w 2021 r. wyniósł 15,9%, w miastach natomiast 9,0%. Najwyższy odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym odnotowano

²⁵ Na podstawie danych własnych Opolskiego Obserwatorium Rynku Pracy

²⁶ *Aktywność Ekonomiczna Ludności w województwie opolskim w 1 kwartale 2022 r.* Wstępne wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w 1 kwartale 2022 r., US Opole, 30.06.2022 r., s. 7

w województwie wielkopolskim (23,4%), kujawsko-pomorskim (23,0%) i opolskim (22,8%)²⁷.

- 6.4 Wraz z rozwojem gospodarczym woj. opolskiego, w tym wzrostem liczby podmiotów gospodarczych w regionie, zwiększy się liczba zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw, natomiast maleć będzie liczba osób zatrudnionych w rolnictwie. Sytuacja ta, jak również niższe kwalifikacje ludności wiejskiej powodują konieczność zintensyfikowania działań w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji osób zamieszkujących te obszary. Takie działania mogą pozytywnie wpłynąć na rozwój obszarów wiejskich w sektorach pozarolniczych. Ze względu na utrudniony dostęp do kształcenia ustawicznego (często duża odległość od ośrodków miejskich oferujących więcej, lepszej jakości szkoleń) wskazane jest, aby edukacja osób z obszarów wiejskich odbywała się z zastosowaniem elastycznych rozwiązań, w tym zwłaszcza kształcenia na odległość.
- 6.5 Dodatkowym argumentem w tym zakresie jest zróżnicowanie aktywności mieszkańców wsi w odniesieniu do płci. Kobiety, które sprawują opiekę nad osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i małymi dziećmi, często nie są w stanie pogodzić tych obowiązków z pracą (obszary wiejskie charakteryzują się niższym dostępem do usług opiekuńczych). Możliwość zdobycia nowych kwalifikacji i kompetencji, z uwzględnieniem kształcenia na odległość, może stanowić bodziec do lepszego zorganizowania życia rodzinnego, a w konsekwencji zdobycia zatrudnienia.

7. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

- 7.1 W województwie opolskim liczba pracujących osób z niepełnosprawnościami na koniec IV kwartału 2021 r. wyniosła 6,5 tys. osób. Ich liczba zwiększyła się o 3,6% w porównaniu z analogicznym okresem 2020 r., natomiast zmniejszyła – o 6,4% w odniesieniu do IV kwartału 2010 r. Wśród ogółu pracujących w województwie, odsetek pracujących osób z niepełnosprawnościami na koniec IV kwartału 2021 r. wyniósł 2,6%, tj. jak w roku poprzednim, a w relacji do IV kwartału 2010 r. był niższy o 0,4 p.proc.
- 7.2 W regionie wg stanu na koniec grudnia 2021 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 1,8 tys. osób z niepełnosprawnościami. W relacji do analogicznego okresu 2020 r. ich liczba zwiększyła się o 11,7%, natomiast zmniejszyła – o 28,0% w porównaniu z grudniem 2010 r. Wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w województwie, odsetek osób z niepełnosprawnościami na koniec grudnia 2021 r. wyniósł 8,3% i był wyższy niż notowany rok wcześniej o 1,9 p. proc., natomiast o 3,2 p. proc. wyższy względem 2010 r. Szansę na zmianę statusu na rynku pracy przez bezrobotne osoby z niepełnosprawnościami warunkują m.in. takie cechy demograficzno-społeczne jak: wiek, poziom wykształcenia, staż pracy oraz czas pozostawania bez pracy.

²⁷ *Ludność według cech społecznych – wyniki wstępne*. NSP 2021, GUS 31 maja 2022 r. s. 4-5

- 7.3 Podobnie jak w latach poprzednich w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy były osoby legitymujące się najniższym poziomem wykształcenia. Na koniec 2021 r. z ogólnej liczby zarejestrowanych osób z niepełnosprawnościami w województwie większość, tj. 67,2% legitymowało się wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym, gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym, ale pozytywnym zjawiskiem jest sukcesywny spadek omawianego odsetka (w relacji do 2010 r. spadek o 6,2 p. proc.). Najmniej zagrożone bezrobociem były osoby z niepełnosprawnościami posiadające wykształcenie wyższe. Na koniec 2021 r. odsetek osób z niepełnosprawnościami z omawianym poziomem wykształcenia wyniósł w województwie 6,2% wobec 6,1% przed rokiem oraz 3,5% na koniec 2010 r.²⁸.
- 7.4 Osoby z niepełnosprawnościami często nie biorą udziału w kształceniu ustawicznym ze względu na bariery, w tym architektoniczne, transportowe, komunikacyjne, poznawcze (pojawiają się gdy percypowanie wiedzy wynika z ograniczeń intelektualnych, problemów z koncentracją i dotyczą osób niepełnosprawnych intelektualnie), w dostępie do informacji i społeczne.
- 7.5 Osoby z niepełnosprawnościami są często słabiej wykształcone i nie posiadają aktualnie pożądaných na rynku pracy kwalifikacji, co znacznie ogranicza ich możliwości zdobycia zatrudnienia. Kształcenie ustawiczne może stać się dla nich szansą na zmianę sytuacji życiowo-zawodowej, niemniej jednak w przypadku tej grupy szczególnie ważne jest zwrócenie uwagi na bariery ograniczające jej udział we wsparciu z zakresu edukacji.

8. OSOBY ZAMIESZKUJĄCE NA OBSZARACH STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI KRAJOWE)

- 8.6. Na potrzeby Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zostały zidentyfikowane obszary, które ze względu na koncentrację czynników społeczno-gospodarczych negatywnie wpływających na ich dynamikę rozwoju, nie w pełni wykorzystują swoje możliwości rozwojowe. W województwie opolskim w ramach tej analizy wskazano wiejskie obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.
- 8.7. W przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze obserwuje się osłabienie ich znaczenia społeczno-gospodarczego, a problemy rozwojowe związane są ze spadkiem liczby ludności (zwłaszcza wykształconej, w wieku produkcyjnym), starzeniem się populacji, niedopasowaniem podaży do popytu na rynku pracy, osłabieniem bazy ekonomiczno-budżetowej samorządów oraz z niewystarczającą dostępnością transportową (w tym powiązaniami transportem zbiorowym z innymi miastami i regionami). Mnogość problemów społecznych i gospodarczych w miastach średnich osłabia ich funkcje i stabilizującą rolę w policentrycznym systemie osadniczym. W województwie opolskim miasta średnie tracące funkcje społeczno-

²⁸ *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w województwie opolskim w 2021 r.* Urząd Statystyczny w Opolu, 30.03.2022, s. 1-3

gospodarcze to: Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Krapkowice, Namysłów, Nysa, Prudnik, Strzelce Opolskie.

- 8.8. Obszary wiejskie (w szczególności położone poza obszarem funkcjonalnym dużych aglomeracji) charakteryzują się niskim poziomem życia i surowcowym charakterem produkcji. Mimo szybkiego tempa wzrostu dochodów gospodarstw domowych na obszarach wiejskich po roku 2004 ich poziom nadal znacząco odbiega od średniej krajowej. Deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców sprawiają, iż mimo nadwyżki siły roboczej na obszarach wiejskich notuje się niski poziom mobilności zawodowej. Deficyty rozwojowe związane są także z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą, w szczególności: energetyczną, wodno-kanalizacyjną, urządzeniami melioracji i małej retencji oraz transportową (w zakresie połączeń z miastami wojewódzkimi, połączeń podmiejskich i w obrębie lokalnych rynków pracy). Część obszarów wiejskich, mimo zróżnicowanych potencjałów rozwojowych, zależna jest wyłącznie lub głównie od rolnictwa, ponieważ na obszarach tych nie wykształciły się pozarolnicze specjalizacje gospodarcze. Jest to równoznaczne z faktem, że brakuje na tych terenach stabilnych pozarolniczych miejsc pracy. Obszary o przeważającej funkcji rolniczej są silnie zróżnicowane regionalnie. Należą do nich zarówno te, gdzie rolnictwo boryka się z trudnościami o charakterze strukturalnym (np. niekorzystna struktura agrarna i struktura demograficzna), jak również te z wysokowydajnym rolnictwem.
- 8.9. W województwie opolskim można wyróżnić skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast zagrożonych trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych. Problemy te są efektem niekorzystnej struktury powierzchniowej gospodarstw rolnych, niskiej wartości nakładów kapitałowych, deficytów instytucjonalnych i finansowych. Obszary te charakteryzuje m.in. głębokie niezrównoważenie między popytem a podażą na rynku pracy związane m.in. z nadwyżkami siły roboczej w rolnictwie i niewielką liczbą miejsc pracy poza nim, nasiloną emigracją osób w wieku produkcyjnym oraz ograniczonym dostępem do usług. Pomimo znaczących inwestycji finansowanych w ostatnich latach, głównie ze środków UE, obszary wiejskie dotyka zjawisko postępującej marginalizacji, przejawiającej się niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb ich mieszkańców w sferze społecznej i ekonomicznej. Niektóre z tych obszarów, postrzegane jako mało atrakcyjne miejsce do mieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, doświadczają dalszego wyludniania i kurczenia zasobów.
- 8.10. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie opolskim to gminy: Baborów, Branice, Cisek, Domaszowice, Gorzów Śląski, Kamiennik, Murów, Otmuchów, Paczków, Pakosławice, Pawłowiczki, Radłów, Świerczów, Wilków, Wołczyn.

V. ANALIZA DOSTĘPU DO EDUKACJI WYBRANYCH GRUP DZIECI I MŁODZIEŻY W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM

1. DZIECI I MŁODZIEŻ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

1.1 Obecnie prawie do każdej szkoły/przedszkola uczęszcza dziecko posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, dziecko posiadające opinię o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię wydaną przez poradnię psychologiczno – pedagogiczną. Z danych Kuratorium Oświaty w Opolu, na podstawie danych SIO²⁹ w roku szkolnym 2023 tylko w 26 placówkach przedszkolnych nie wskazano dzieci ze SPE. W pozostałych szkołach i placówkach przedszkolnych województwa opolskiego podano, że uczy się w nich 5 435 dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, w tym 1 233 z niepełnosprawnością sprzężoną.

1.2 W szkołach województwa uczą się także dzieci nieposiadające żadnego z ww. dokumentów, jednak wymagające pomocy psychologiczno – pedagogicznej z różnych przyczyn, np. trudnej sytuacji rodzinnej. Wszyscy ci uczniowie, to dzieci ze SPE. SPE w edukacji włączającej dotyczą zatem następujących grup uczniów:

- uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w tym:
 - z niepełnosprawnością (rozdzielając rodzaje niepełnosprawności),
 - zagrożeni niedostosowaniem społecznym i niedostosowani społecznie,
- uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania, którym stan zdrowia utrudnia lub uniemożliwia chodzenie do szkoły,
- uczniowie bez orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego oraz o potrzebie indywidualnego nauczania:
 - przewlekłe choroby,
 - z zaburzeniami zachowania lub emocji,
 - ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
 - z deficytami kompetencji i zaburzeniami sprawności językowych,
 - będący w sytuacji kryzysowej bądź traumatycznej,
 - mający za sobą niepowodzenia edukacyjne,
 - zaniedbani środowiskowo, z uwagi na sytuację bytową ucznia i jego rodziny, sposobu spędzania czasu wolnego czy kontakty środowiskowe,
 - z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą np. dzieci romskie, dzieci z rodzin migrantów,

²⁹ Dane pozyskane przez DEP z Kuratorium Oświaty w Opolu, marzec 2023 r.

- wybitnie zdolni³⁰.

1.3 Dzieci z rodzin migrantów należą do grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ze względu na m.in. traumatyczne przeżycia związane z wojną w Ukrainie i ucieczką z kraju oraz konieczność zaadaptowania się w nowym środowisku. Liczba ich znacznie wzrosła, także w naszym województwie, z uwagi na wspomniane działania wojenne. W roku szkolnym 2022/23 w województwie do placówek szkolnych i przedszkolnych uczęszcza 7 636 dzieci i młodzieży cudzoziemskiej, z czego 4 620 to osoby, które przebywają na terenie naszego kraju z uwagi na uchodźstwo czy w wyniku działań wojennych.

1.4 W województwie opolskim, podobnie jak w kraju, wzrasta liczba dzieci z SPE. W roku szkolnym 2021/22 w szkołach podstawowych województwa uczyło się 69 618 uczniów, w tym 2 466 uczniów z SPE, wynikającymi tylko z niepełnosprawności. To 3,54% wszystkich dzieci objętych edukacją.

W regionie w 2020 r. odnotowano 3 314 takich uczniów w szkołach podstawowych, podczas gdy w 2017 było ich tylko 1 692. W szkołach ponadpodstawowych w 2020 r. odnotowano 1 183 uczniów ze specjalnymi potrzebami - wzrost w stosunku do 2017 r. o 370 dzieci. Jeśli chodzi o odsetek dzieci z niepełnosprawnością objętych edukacją przedszkolną w woj. opolskim w 2018 r. wyniósł on tylko 1,6% wobec 1,8% na poziomie kraju.

1.5 Z danych SIO wynika, że w roku szkolnym 2022/23 do szkół (w tym specjalnych) i przedszkoli w woj. opolskim uczęszcza 6 014 dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w tym 3 486 osób z niepełnosprawnościami, a 789 z niepełnosprawnościami sprzężonymi³¹. Liczba dzieci z niepełnosprawnościami w placówkach wychowania przedszkolnego wzrasta w porównaniu do poprzednich lat. W roku szkolnym 2022/23 w opolskich przedszkolach jest ich 880, z czego 203 ma niepełnosprawności sprzężone. 1 031 dzieci otrzymało orzeczenie o SPE.

1.6 Na podstawie danych z *Analizy w zakresie edukacji w województwie opolskim na potrzeby diagnozy kierunków wsparcia w ramach FEO 2021 – 2027*³² liczba uczniów z SPE w stosunku do wszystkich uczniów w szkołach podstawowych województwa to 15%.

1.7 Niestety wciąż duża liczba dzieci w regionie uczy się w szkołach specjalnych – w roku szkolnym 2018/19 było to 885 uczniów, tj. o 19,3% więcej niż w poprzednim roku szkolnym. Wśród uczniów szkół specjalnych dominujący udział stanowiły dzieci

³⁰ Mając na uwadze grupę docelową określoną w ramach działania 5.8 *Program pomocy stypendialnej* przyjmuje się, że osoby wybitnie zdolne nie są traktowane jako osoby w niekorzystnej sytuacji w ramach ww. działania.

³¹ https://dane.gov.pl/pl/dataset/182,dane-statystyczne-uczniow-z-orzeczeniem-o-potrzebie-kształcenia-specjalnego/resource/45542/table?page=2&per_page=20&q=&sort=

³² Prof. Dr hab. Drosik A., prof. Dr hab. Minkner K. *Analiza w zakresie edukacji w województwie opolskim na potrzeby diagnozy kierunków wsparcia w ramach FEO 2021 – 2027*, lipiec 2022, s. 27.

z upośledzeniem umysłowym (59,4%) oraz z niepełnosprawnością sprzężoną (29,7%)³³. W roku szkolnym 2021/22 do 24 szkół podstawowych specjalnych uczęszczało już 1 069 uczniów, w tym 361 dziewcząt (niespełna 34%)³⁴.

1.8 W roku szkolnym 2018/19, podobnie jak w roku poprzednim, funkcjonowało 7 przedszkoli specjalnych, do których uczęszczało 67 dzieci (12,4% ogółu dzieci z niepełnosprawnościami objętych wychowaniem przedszkolnym), tj. więcej o 8,1% w porównaniu z rokiem szkolnym 2017/18).

1.9 Jednym z kluczowych wyzwań w zakresie edukacji dzieci i młodzieży jest realizacja edukacji włączającej. I chociaż edukacja włączająca z założenia uwzględnia wszystkie zróżnicowane potrzeby edukacyjne, to jednak największe wyzwanie stanowi w tym zakresie edukacja dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami. Z danych SIO, zawartych w Raporcie ORE wynika, że w roku szkolnym 2019/2020 do szkół na terenie kraju uczęszczało 162 054 uczniów z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego, wynikającej z niepełnosprawności. W tym samym czasie do przedszkoli uczęszczało 40 120 dzieci z ww. orzeczeniami. W odniesieniu do łącznej liczby uczniów (4,6 mln) i ok. 1,4 mln dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym, orzeczeniami legitymowało się 3,52% uczniów i uczennic w szkołach oraz 2,87% wychowanków placówek przedszkolnych.

1.10 Współczesny system edukacji (tzn. dzieci i młodzież, rodzice, szkoły) nie spełnia w pełni oczekiwań i wymogów związanych z zapewnieniem odpowiednich warunków osobom ze SPE. Wskazują na to wyniki Raportu ORE – *Edukacja włączająca w Polsce*. Najczęściej przytaczanymi przez placówki problemami są: niewystarczająca współpraca z rodzicami, niewystarczające przygotowanie nauczycieli prowadzących zajęcia z uczniami oraz niewystarczająca liczba specjalistów w przedszkolach, szkołach, placówkach. Szkoły zgłaszają także problem braku wiedzy, zrozumienia i akceptacji ze strony rodziców. Do Kuratoriów Oświaty wpływają również skargi opiekunów dzieci ze SPE. Autorzy ww. raportu wskazują, że w roku szkolnym 2018/2019 najczęściej skarg dotyczyło szkół podstawowych – 296, z czego 183 uznano za zasadne. Skargi związane były najczęściej z organizacją pomocy psychologiczno-pedagogicznej, kształceniem specjalnym czy przestrzeganiem praw dziecka/ucznia³⁵.

1.11 Biorąc pod uwagę powyższe niezwykle istotne jest, aby wsparcie w obszarze edukacji trafiało w pierwszej kolejności do dzieci i młodzieży ze SPE. Z rekomendacji dotyczących potrzeb takich uczniów, wskazanych w Raporcie końcowym *Potrzeby i wyzwania*

³³ Edukacja w województwie opolskim w roku szkolnym 2018/19, US w Opolu, 30.08.2019 r., s. 2-3.

³⁴ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2021/2022 w roku szkolnym 2021/22, stat.gov.pl

³⁵ Mroczek M. *Raport statystyczny. Edukacja włączająca w Polsce*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2021

*perspektywy finansowej 2021-2027 w zakresie infrastruktury edukacyjnej w województwie opolskim*³⁶, wynika m.in. konieczność:

- wsparcia dla powstawania i modernizacji specjalistycznych gabinetów wsparcia psychologicznego oraz ich doposażenie w taki sposób, żeby były jak najbardziej przyjazne dla uczniów,
- dostosowania budynków oraz pomieszczeń do potrzeb osób z niepełnosprawnościami,
- stałego monitoringu pozwalającego na kierowanie wsparcia do podmiotów wymagających nagłej pomocy, w związku z przyjęciem uczniów z Ukrainy,
- realizacji programu stypendialnego,
- wsparcia uczniów zdolnych w zakresie dodatkowych zajęć oraz wyjazdów studyjnych.

2. DZIECI I MŁODZIEŻ Z TERENÓW WIEJSKICH

2.1 W roku szkolnym 2021/22 w 259 szkołach podstawowych zlokalizowanych na terenach wiejskich uczyło się 26 336 (blisko 40% wszystkich uczniów). Średnio szkoła wiejska ma 100 uczniów.

2.2 W roku szkolnym 2021/22 wychowaniem przedszkolnym objętych było 33 471 dzieci, z czego 39,48%, czyli 13 214 na obszarach wiejskich. Zainteresowanie edukacją przedszkolną systematycznie wzrasta, również na wsi. W roku szkolnym 2021/22 do placówek uczęszczało o 690 dzieci więcej, z czego o 455 wzrosła liczba dzieci w przedszkolach na obszarach wiejskich (wzrost – rok do roku o 3,7%)³⁷. Pomimo stopnia upowszechnienia edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich z powyższych danych wynika, iż to dzieci w miastach mają lepszy dostęp do tej formy kształcenia. Przedszkola w miastach mają co do zasady lepszą ofertę zajęć dodatkowych i dogodniejsze dla rodziców, dłuższe godziny funkcjonowania.

2.3 W liceach ogólnokształcących w roku szkolnym 2021/22 uczyło się 6 040 osób, zamieszkujących poza miejscowością szkoły, tj. dojeżdżających do szkoły z obszarów wiejskich³⁸.

2.4 Mieszkańcy wsi, w tym również dzieci są zagrożeni ubóstwem skrajnym prawie 4-krotnie częściej (9,5%) niż mieszkańcy miast (2,4%)³⁹. Zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym kształtuje się więc odmiennie w zależności od stopnia urbanizacji. W 2019 r.

³⁶ Dr hab. Drosik A., prof. UO *Potrzeby i wyzwania perspektywy finansowej 2021-2027 w zakresie infrastruktury edukacyjnej w województwie opolskim*, Raport końcowy; lipiec 2022.

³⁷ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2021/2022 w roku szkolnym 2021/22, stat.gov.pl

³⁸ *Potrzeby i wyzwania perspektyw finansowej 2021-2027 w zakresie infrastruktury edukacyjnej w województwie opolskim*, Raport końcowy; Dr hab. Adam Drosik, prof. UO; Lipiec 2022

³⁹ Aneks do opracowania sygnałnego Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r., GUS, Warszawa 2021 r. s. 2-5

najniższa wartość wskaźników obrazujących ten problem była w ośrodkach miejskich, natomiast najwyższa – na obszarach wiejskich. Taka sytuacja utrzymuje się od lat⁴⁰.

2.5 Z powyższego wynika, że dzieci i młodzież zamieszkujące tereny wiejskie mają gorszy dostęp do edukacji, który często wynika z ich gorszej sytuacji materialnej i ograniczeń komunikacyjnych w dojeździe do dużych miast, z lepszą ofertą edukacji ponadpodstawowej.

2.6 W środowisku wiejskim częściej mamy też do czynienia z negatywnymi, wzajemnie z siebie wynikającymi środowiskowymi uwarunkowaniami szans edukacyjnych dziecka, takimi jak niskie wykształcenie, kwalifikacje zawodowe i status materialny rodziców dziecka, a także przywiązywanie mniejszego znaczenia do formalnego wykształcenia. Dlatego tę grupę uczniów należy uznać za znajdującą się w niekorzystnej sytuacji pod kątem dostępu do edukacji i zintensyfikować działania na rzecz dzieci i młodzieży z terenów wiejskich, poprawiając tym samym ich późniejszy start na rynku pracy.

3. DZIECI I MŁODZIEŻ Z PIECZY ZASTĘPCZEJ

3.1 W 2021 r. liczba podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej obejmowała 1 013 podmiotów (o 35 więcej niż w 2020 r.), z tego:

- 635 rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem (o 35 więcej niż w 2020 r.);
- 306 rodzin niezawodowych (o 5 mniej niż w 2020 r.);
- 49 rodzin zastępczych zawodowych (o 2 więcej niż w 2020 r.), z tego:
 - 37 „zwykłych” zawodowych rodzin zastępczych;
 - 8 rodzin pełniących funkcję pogotowia rodzinnego;
 - 4 rodziny specjalistyczne (wychowujące niepełnosprawne dzieci);
- 23 rodzinnych domów dziecka (o 3 domy więcej niż w 2020 r.).

3.2 W 2021 r. w systemie pieczy zastępczej umieszczonych było 1 976 dzieci (o 3 dzieci więcej niż w 2020 r. – 0,2%). Od początku funkcjonowania systemu pieczy zastępczej, tj. od 2012 r., liczba umieszczonych w nim dzieci sukcesywnie maleje (mimo okresowych wzrostów dzieci w całym systemie pieczy zastępczej).

3.3 W 2021 r. podobnie jak w latach 2017-2020, średnio na 1000 mieszkańców woj. opolskiego w wieku do 17 lat przypadało 13 dzieci i młodzieży umieszczonej w pieczy zastępczej. Wartość tego wskaźnika wahała się od 20 (w powiecie prudnickim) do 8 (w powiecie oleskim), a w pozostałych powiatach, z wyjątkiem strzeleckiego (9), wskaźnik ten wyniósł 10 i więcej⁴¹.

⁴⁰ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030; Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

⁴¹ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa opolskiego w 2021 r., ROPS Opole 2022, s. 56-59.

3.4 Dzieci przebywające w rodzinie zastępczej to najczęściej dzieci z poważnymi problemami zdrowotnymi i dysfunkcjami społecznymi. Są to często dzieci wymagające wsparcia w ramach poradni specjalistycznych, pomocy psychiatrycznej, poradni rehabilitacyjnych.

3.5 Trudna sytuacja życiowa dziecka przebywającego w rodzinie zastępczej jest dużym wyzwaniem dla osób, które podejmują się nad nim opieki. Stąd tak ważna jest pomoc ze strony szkoły, dobre przygotowanie nauczycieli i współpraca z rodziną zastępczą oparta na wspólnym zaangażowaniu i zrozumieniu. Dzieci przebywające w pieczy powinny mieć, w zależności od potrzeb, zapewnione wsparcie zarówno ze strony nauczycieli, jak i psychologów, pedagogów oraz innych specjalistów kadr systemu oświaty, które pozwoli na wyrównanie ich szans edukacyjnych i rozwój kompetencji społecznych oraz może dać im szansę na lepszy start w dorosłym życiu. Należy pamiętać, że nabyta wiedza i umiejętności mogą stanowić zasób, który pozwoli dzieciom z pieczy na zmianę (często negatywnego) schematu życia rodziny biologicznej, z których pochodzą.

4. DZIECI I MŁODZIEŻ Z RODZIN Z USTALONYM PRAWEM DO ZASIĘKU RODZINNEGO LUB PRAWEM DO DODATKÓW DO ZASIĘKU RODZINNEGO, NA PODSTAWIE ART. 5 USTAWY Z DNIA 28 LISTOPADA 2003 R. O ŚWIADCZENIACH RODZINNYCH

4.1 Dane GUS dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego pokazują, że w roku 2018 lekko wzrósł (o około 1%) zarówno odsetek skrajnego, jak i relatywnego ubóstwa dzieci (liczonego jako odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż 50% przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych) i osiągnął odpowiednio – 5,4% oraz 14,2%. Wzrost zakresu ubóstwa ekonomicznego zanotowano przy jednoczesnej poprawie dochodowej sytuacji gospodarstw domowych, co wprost sygnalizuje, że wzrosły ceny na polskim rynku.

4.2 Wśród gospodarstw z dziećmi zanotowano stopę ubóstwa skrajnego wyższą od średniej dla całej Polski. Stopa ubóstwa skrajnego wśród gospodarstw domowych z co najmniej jednym dzieckiem poniżej 18. roku życia wyniosła ponad 6% (wzrost z niecałych 5% w roku do 6% w 2018 roku). W najgorszej sytuacji były gospodarstwa domowe z co najmniej trójką dzieci (około 10% osób ubogich, wzrost o około 2%).

4.3 Wydatkami poniżej granicy ubóstwa skrajnego częściej od mieszkańców miast odznaczyli się mieszkańcy wsi, gdzie stopa ubóstwa skrajnego osiągnęła w 2018 roku poziom ponad 9% (dla porównania w miastach, w zależności od wielkości, było to od ok. 1% do ok. 5%).

4.4 Wśród rodzin z dwojgiem i większą liczbą dzieci sytuacja braku środków finansowych na edukację/kształcenie dzieci wystąpiła w prawie co piątym gospodarstwie domowym (19%) w roku 2014, natomiast w roku 2017 już tylko w 5% gospodarstwach domowych z dwójką lub większą liczbą dzieci. W dalszym ciągu jednak problem z realizacją potrzeb edukacyjnych dotyczy około 300 tys. osób, jest to więc minimum 60 tys. rodzin. Co więcej,

w przypadku minimum 80 tys. osób problem ten ma charakter permanentny (około 16 tys. rodzin)⁴².

- 4.5 W województwie opolskim w 2021 r. świadczenia rodzinne na rzecz dzieci otrzymało 11 542 rodzin.
- 4.6 Na podstawie wyników badania EU-SILC⁴³ oceniono poziom zagrożenia ubóstwem po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych. W badaniu z 2020 r. dla województwa opolskiego wskaźnik ten wynosił 14,4% i był niższy o 0,3 p. proc. w relacji z 2010 r. (w kraju odpowiednio: 14,8% i spadek o 2,8 p. proc.). W badaniu z 2020 r. województwo opolskie pod względem wysokości analizowanego wskaźnika zajmowało 8 miejsce w kraju. Najniższy wskaźnik odnotowano w województwie śląskim (9,5%), a następnie w pomorskim (10,1%) oraz dolnośląskim (11,3%), natomiast najwyższy w lubelskim (24,4%), podlaskim (22,9%) i warmińsko-mazurskim (20,1%).
- 4.7 Dzieci z rodzin ubogich mają gorszy dostęp do wysokiej jakości edukacji – ich rodzice nie są w stanie opłacić dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, pomocy naukowych, wycieczek klasowych, wyjść do teatru i innych aktywności związanych z uczestnictwem w kulturze i spędzaniem wolnego czasu. Problemem najuboższych jest też czasami zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych. Wszystko to sprawia, że dzieci z rodzin o niższym statusie ekonomicznym częściej wycofują się z życia klasy i tracą poczucie własnej wartości, co z kolei może mieć wpływ na ich rozwój i karierę zawodową. Dodatkowo ubóstwo ma znaczący wpływ na szerzenie się patologii społecznej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych tym zjawiskiem. Wykazują oni częściej niż ich rówieśnicy objawy demoralizacji i wkraczają na drogę przestępczą.
- 4.8 W związku z powyższym szkoła powinna odgrywać rolę integrującą i zwalczającą wszelkie formy wykluczenia. Zaangażowanie rodziców, nauczycieli, pracowników służb społecznych, zaktywizowanie całego środowiska lokalnego, z wykorzystaniem środków EFS+, wydaje się najważniejszym instrumentem w walce o przerwanie kręgu ubóstwa oraz w procesie likwidacji barier edukacyjnych i zapewnieniu równych szans życiowych dzieci i młodzieży, bez względu na ich status materialny czy pochodzenie społeczne.

5. DZIECI I MŁODZIEŻ ZAMIESZKUJĄCE NA OBSZARACH STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI KRAJOWE)

- 5.1 Na potrzeby Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju zostały zidentyfikowane obszary, które ze względu na koncentrację czynników społeczno-gospodarczych negatywnie wpływających na ich dynamikę rozwoju, nie w pełni wykorzystują swoje możliwości rozwojowe. W województwie opolskim w ramach tej analizy wskazano wiejskie obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

⁴² *Równy dostęp do edukacji dzieci i młodzieży*, Raport z badań, Fundacja Świętego Mikołaja, Warszawa, 2020, s.10-13.

⁴³ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego 2022, GUS.

5.2 W przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze obserwuje się osłabienie ich znaczenia społeczno-gospodarczego, a problemy rozwojowe związane są ze spadkiem liczby ludności (zwłaszcza wykształconej, w wieku produkcyjnym), starzeniem się populacji, niedopasowaniem podaży do popytu na rynku pracy, osłabieniem bazy ekonomiczno-budżetowej samorządów oraz z niewystarczającą dostępnością transportową (w tym powiązaniem transportem zbiorowym z innymi miastami i regionami). Mnogość problemów społecznych i gospodarczych w miastach średnich osłabia ich funkcje i stabilizującą rolę w policentrycznym systemie osadniczym. W województwie opolskim miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze to: Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Krapkowice, Namysłów, Nysa, Prudnik, Strzelce Opolskie.

5.3 Obszary wiejskie (w szczególności położone poza obszarem funkcjonalnym dużych aglomeracji) charakteryzują się niskim poziomem życia i surowcowym charakterem produkcji. Mimo szybkiego tempa wzrostu dochodów gospodarstw domowych na obszarach wiejskich po roku 2004 ich poziom nadal znacząco odbiega od średniej krajowej. Deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców sprawiają, iż mimo nadwyżki siły roboczej na obszarach wiejskich notuje się niski poziom mobilności zawodowej. Deficyty rozwojowe związane są także z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą, w szczególności: energetyczną, wodno-kanalizacyjną, urządzeniami melioracji i małej retencji oraz transportową (w zakresie połączeń z miastami wojewódzkimi, połączeń podmiejskich i w obrębie lokalnych rynków pracy). Część obszarów wiejskich, mimo zróżnicowanych potencjałów rozwojowych, zależna jest wyłącznie lub głównie od rolnictwa, ponieważ na obszarach tych nie wykształciły się pozarolnicze specjalizacje gospodarcze. Jest to równoznaczne z faktem, że brakuje na tych terenach stabilnych pozarolniczych miejsc pracy. Obszary o przeważającej funkcji rolniczej są silnie zróżnicowane regionalnie. Należą do nich zarówno te, gdzie rolnictwo boryka się z trudnościami o charakterze strukturalnym (np. niekorzystna struktura agrarna i struktura demograficzna), jak również te z wysokowydajnym rolnictwem.

5.4 W województwie opolskim można wyróżnić skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast zagrożonych trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych. Problemy te są efektem niekorzystnej struktury powierzchniowej gospodarstw rolnych, niskiej wartości nakładów kapitałowych, deficytów instytucjonalnych i finansowych. Obszary te charakteryzuje m.in. głębokie niezrównoważenie między popytem a podażą na rynku pracy związane m.in. z nadwyżkami siły roboczej w rolnictwie i niewielką liczbą miejsc pracy poza nim, nasiloną emigracją osób w wieku produkcyjnym oraz ograniczonym dostępem do usług. Pomimo znaczących inwestycji finansowanych w ostatnich latach, głównie ze środków UE, obszary wiejskie dotyka zjawisko postępującej marginalizacji, przejawiającej się niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb ich mieszkańców w sferze społecznej i ekonomicznej. Niektóre z tych obszarów, postrzegane jako mało atrakcyjne miejsce do

mieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, doświadczają dalszego wyludniania i kurczenia zasobów.

5.5 Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie opolskim to gminy: Baborów, Branice, Cisek, Domaszowice, Gorzów Śląski, Kamiennik, Murów, Otmuchów, Paczków, Pakosławice, Pawłowiczki, Radłów, Świerczów, Wilków, Wołczyn.

VI. PODSUMOWANIE

1. Najważniejszymi wyzwaniami zarówno dla regionu, jak i dla Polski w obszarze edukacji pozostają: podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji, zwiększenie uczestnictwa w formach uczenia się przez całe życie, lepsze dopasowanie systemów kształcenia i szkolenia, w tym zawodowego do potrzeb rynku pracy oraz wsparcie infrastruktury edukacyjnej.
2. Zgodnie z *Zaleceniem Rady z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie ścieżek poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych*⁴⁴ w dzisiejszym społeczeństwie każdy musi posiadać szeroki zestaw umiejętności, wiedzy i kompetencji, w tym wystarczający poziom umiejętności czytania i pisania, umiejętności rozumowania matematycznego i kompetencji cyfrowych, aby móc w pełni realizować swój potencjał, odgrywać aktywną rolę w społeczeństwie i realizować swoje obowiązki społeczne i obywatelskie. Takie umiejętności, wiedza i kompetencje są również kluczowe w przypadku dostępu do rynku pracy i rozwoju kariery zawodowej oraz w kontekście uczestniczenia w dalszym kształceniu i szkoleniu.
3. W tym kontekście sytuacja w regionie jest niezadawalająca – osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w 2018 r. stanowiły jedynie 3,7% wśród osób w wieku 25-64 lata (w Polsce 5,7%), przy czym szacuje się, że w 2030 r. odsetek ten wynosić będzie jedynie 3,57%. Odsetek osób posiadających podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe w regionie był jednym z najniższych w kraju - w 2018 r. wynosił 41%, a np. w woj. mazowieckim - 54%.
4. We wspomnianym powyżej Zaleceniu Rady wskazano też, iż uczestnictwo w uczeniu się przez całe życie wśród nisko wykwalifikowanych osób dorosłych jest cztery razy niższe niż wśród osób z wyższym wykształceniem. Dostęp do możliwości uczenia się przez całe życie jest nadal nierówny wśród poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych, a niektóre grupy ludności w wieku produkcyjnym, w szczególności obywatele państw trzecich, mają do nich mniejszy dostęp. Zatem kluczem do sukcesu środków poprawy umiejętności jest zachęcanie do szerokiego i sprzyjającego włączeniu społecznemu udziału w nich. Konieczne są starania ukierunkowane na ludzi wymagających specjalnej motywacji, wsparcia i poradnictwa przez całe życie, w szczególności na ludzi najbardziej oddalonych od rynku pracy lub kształcenia i szkolenia.

⁴⁴ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224\(01\)&from=IT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=IT)

5. W związku z powyższym, mając na względzie dane statystyczne i informacje wskazane w rozdziale IV podjęto decyzję, że **w pierwszej kolejności**, w ramach uczenia się przez całe życie, ze środków EFS+, będą wspierane następujące grupy⁴⁵:
- **osoby ubogie pracujące,**
 - **kobiety,**
 - **osoby o niskich kwalifikacjach,**
 - **osoby młode 15 – 29 lat,**
 - **osoby w wieku 50 lat i więcej,**
 - **osoby z terenów wiejskich,**
 - **osoby z niepełnosprawnościami,**
 - **osoby zamieszkujące na obszarach strategicznej interwencji (OSI krajowe).**
6. Pozycja społeczno-ekonomiczna i miejsce zamieszkania dziecka stanowią jedne z najważniejszych determinantów warunkujących nierówności w sferze edukacji. Zmieniające się realia życia, coraz więcej wymagań jakie stawia się młodym ludziom, niekorzystny wpływ mediów społecznościowych i nowych technologii komunikacyjnych sprawia, że coraz więcej dzieci i młodzieży doświadcza problemów natury psychologicznej, w tym zaburzeń depresyjnych oraz zachowań autoagresywnych. Wzrasta również liczba dzieci z zaburzeniami autystycznymi (w roku szkolnym 2019/2020 wydano w Opolu 137 orzeczeń o potrzebie specjalnego kształcenia ze względu na autyzm, w tym Zespół Aspergera, w roku szkolnym 2020/2021 – 182, a w roku szkolnym 2021/2022 były to już 223 orzeczenia) i z niepełnosprawnościami.
7. W dobie szybkiego rozwoju technologii, gospodarki opartej na wiedzy i kapitale intelektualnym, konieczne jest wsparcie kształcenia uczniów zdolnych, w tym w szczególności tych znajdujących się w niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Wczesne rozpoznanie szczególnych uzdolnień oraz zastosowanie odpowiednich narzędzi wspierających indywidualny potencjał uczniów pozwoli na jego skuteczne rozwijanie, w konsekwencji wpływając na rozwój kapitału ludzkiego całego społeczeństwa.
8. Ważne jest również wsparcie uczniów ze środowisk wiejskich oraz rodzin uboższych i migranckich, dla których często szkoła jest jedynym miejscem, gdzie mogą korzystać z dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, w tym sportowych czy kształtować zdrowe nawyki.
9. Mając na uwadze powyższe uwarunkowania oraz dane statystyczne wskazane w rozdziale V podjęto decyzję, że w ramach edukacji dzieci i młodzieży, ze środków EFS+ będą w szczególności wspierane dzieci i młodzież:
- **ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,**
 - **z terenów wiejskich,**
 - **z pieczy zastępczej,**

⁴⁵ W katalogu grup w niekorzystnej sytuacji nie znaleźli się obywatele państw trzecich i Romowie, gdyż ich wsparcie jest realizowane w ramach wyodrębnionych celów szczegółowych.

- z rodzin z ustalonym prawem do zasiłku rodzinnego lub prawem do dodatków do zasiłku rodzinnego, na podstawie art. 5 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych,
- zamieszkujące na obszarach strategicznej interwencji (OSI krajowe).

Powyższe oznacza, że jeżeli w wyniku indywidualnej diagnozy potrzeb przedszkola, szkoły lub placówki systemu oświaty zostaną zidentyfikowane grupy, które wskazano w Analizie grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji w województwie opolskim, to beneficjent musi im zapewnić możliwość uczestnictwa w projekcie w zakresie wynikającym z ww. diagnozy. W przypadku działania 5.8 *Program pomocy stypendialnej* uczestnicy projektów muszą wpisywać się w co najmniej jedną z powyższych grup.